

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA İNEGÖL (1918-1922)

Ümit YETİK *

Özet

Birçok Anadolu şehrinde olduğu gibi İnegöl de Milli Mücadele döneminde Bursa ve İstanbul'a olan yakınlığı nedeniyle Yunan işgaline maruz kalan yerlerden birisi olmuştur. Özellikle 22 Haziran 1920 tarihinde Yunan ordusunun kıyı Ege'den hareketiyle birlikte Ekim 1920'de İnegöl işgale uğramıştır. Yunan harekâtı karşısında Bursa ve çevresinde bulunan Türk birlikleri ise daha güvenli olan Bozüyük-İnönü mevzilerine çekilmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra ise Yunan birlikleri İnönü Savaşları ve Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sırasında İnegöl'ü işgal ederek İnönü Mevzilerinde Türk birlikleri ile karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca Yunan ordusu her geri çekilişte de İnegöl üzerinden Bursa istikametine çekilmiştir. Coğrafyanın bu konumu nedeniyle İnegöl, Türk Milli Mücadelesinde Yunan tahribatına en fazla uğrayan yerlerden birisi olmuştur. Bu çalışmada Milli Mücadele dönemi olarak ifade edilen 1918-1922 yılları arasında İnegöl ve çevresinde gerçekleşen olaylar ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, İnönü Muharebeleri, Yunan ordusu, Yunan Zulmü,

İNEGÖL DURING THE YEARS OF NATIONAL STRUGGLE (1918-1922)

Abstract

İnegöl as many cities in Anatolia had been exposed to Greek occupation during National Struggle due to its close proximity to Bursa and Istanbul. Especially after the movement of Greek army from Aegean coast on 22 June 1920 İnegöl was occupied in October, 1920. Turkish troops in Bursa and its vicinity had to withdraw towards Bozüyük-İnönü against that occupation. Following that date Greek troops occupied İnönü during Battles of İnönü and Battle of Kütahya-Eskişehir and encountered with Turkish troops. Besides, Greek army utilized İnegöl route as it withdrew towards Bursa. Because of its geographical location İnegöl was among the most destroyed places during National Struggle. In this study the events having occurred in İnegöl and its vicinity during National Struggle, period between 1918-1922 will be handled.

Key Words: İnegöl, Battles of İnönü, Greek Army, Greek atrocity.

Giriş

İnegöl, (Akbayar, 2001: 80) Bithynia¹ olarak ifade edilen bölgede yer almaktadır. Bizans

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü u.yetik@hotmail.com

¹ Tarihte Bursa ve civarı *Bithynia* olarak ifade edilmekteydi. Bölge adını Thrak boyu olan Bithynialılardan almıştır. İlkçağlarda Batı Anadolu (Bursa, Bilecik, İzmit ve çevreleri) bu isim ile anılmaktaydı. Veli Sevin, *Anadolu Tarihi Coğrafyası*, TTK Yay. Ankara, s. 29; Raif Kaplanoğlu, *Prusa'dan Günümüze Bursa*, Elma Basımevi, İstanbul, s.28; Taner Bilgin, *Milli Mücadele*

döneminde tarihçiler İnegöl'e Angelokome demişlerdir. Helen dilinde "Angelos" haberci, Tanrı habercisi veya melek anlamına gelmektedir. "Kome" ise köy, köyü anlamına gelmektedir. Bu bölgeye "Melek Köyü" denmesinin nedeni ise burada bulunan kilisenin Melek olan Hz. Cebrail (Gabriel)'e adanmış olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir (Umar, 1993: 73; Tuğlacı,

Döneminde Bilecik, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik, s.5.

1985: 148). İnegöl adının nereden geldiği ise kesin olarak bilinmemektedir.

1299 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren İnegöl'ün Kuzeyinde Yenişehir, güneyinde Kütahya, doğusunda Bilecik, batısında ise Bursa merkez sancağı bulunmaktadır. 1885 yılına kadar Bursa sancağına bağlı olan İnegöl bu tarihten sonra Ertuğrul sancağına bağlanmış ve cumhuriyetin ilanına kadar sancağın en önemli kazalardan biri olmuştur (HVS, 1324: 380-381; Bilgin, 2015: 11 BOA, İ.ŞD. 76/4504; Tuğlacı, 1985: 148). Çok geniş bir ovanın ortasında bulunan İnegöl'ün 1899'da 80 köyü bulunurken 1915 yılına gelindiğinde bu sayı 84'e çıkmıştır.² Bununla birlikte İnegöl'e Domaniç³ ve Yenice⁴ nahiyeleri de bağlıdır. Bu iki nahiyenin

² İnegöl'e bağlı köyler: Adanebi, Hamzabey, Akhisar, Karalar, Çavuş, Halıca, Mecidiye, Homa, Merzukiye, Kiran, Gelene, Gence, Feyziye, Süle, Girles, Mürüvvet, İnayet, Gülbahçe, Lütfiye, Boşnak Mecidiye, Bendire, İclaliye, Kestanealanı, Eskiköy, Kadı, Dipsizgöl, Maden, Hayriye, Hamidiye, Muradbey, Konurlu, Bahariye, Hilmiye, Saadet, Mesruriye, Mizal, Hacıkara, Tahtaköprü, Reşadiye, Karacakayaiskân, Tüfenkçikonak, Osmaniye, Güneykestane, Karacakaya, Mezid, Çeşmehisar, Aksutekke, Gölpınar, Kocakonak, Sultanıye, İhsaniye, Tekkedere, Hamidabad, Kınık, Kızılcaözlice, Tokuş, Yeniörük, Fındıcak, Akbaşlar, Yiğit, Olukman, Sülüklüdere, Babaoğluçeşmesi, Mamure, Çitli, Aşağıballık, Yukarıballık, Hamamlı, Kurşunlu, İcer, Yenice Müslim, Süpürdü, Hasan Paşa, Bilal, Kulaca, Şibali, Mesudiye, Alibey, Orta, İsaviranı, Deydiner, Alaniye, Çeltikçi, Sulhiye'ydi. *Hüdavendigâr Vilâyet Salnamesi*, Hicri 1316, s. 322; Halim Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay. Bilecik, s. 36; *BOA. DH. EUM. KLU. 15/73*.

³ Domaniç Nahiyesi İnegöl'e bağlı bir nahiyeydi. Kazanın güneyinde bulunmaktaydı. 1899'da 39, 1915'te ise 42 köyü bulunuyordu. Bu köyler, Hisar, Perçin, Tarane, Göçebe, Göcek, Kozlıca, Abkara, Kiranlar, Ortaca, Bozbelen, Sarıot, Zarifler, Yörükçe, Karamanlar, Bocan, Burhan, Soğucak, Karakaya, Ömerler, Bike (Beyke), Güney, Safa, Cihârşenbe, Kara, Karık, Koskar, Çuha, Peşti, Çiftlik, Fındıcak, Bunarlar, Bulamur, Müzeyyen, Donbayçayırı, Ruşen, Çukurca, Seydituzu, Ilıcaksu, Erikli, Domur, Derebey ve Çakıl'dı. Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı...*, s. 37; *BOA. DH. EUM. KLU. 15/73*.

⁴ İnegöl bağlı olan bir diğer nahiyeye ise Yenice Nahiyesi idi. Kazanın batı kısmında bulunup, 1899 yılında 3,

köy sayıları ile birlikte İnegöl'ün toplam köy sayısı 134'ü bulmaktadır (HVS, 1324: 380-381).

I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'nun her tarafından olduğu gibi İnegöl'den de birçok kişi farklı cephelerde savaşmak için askere alınmıştır. Daha çok üretim çağındaki nüfusun askere alınması ekonomik problemleri de beraberinde getirmiştir (Bilgin, 2015: 22).

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda ittifak grubunda yer almış ve birçok cephede aktif bir şekilde savaşmıştı. Ancak bu savaş Osmanlı Devleti içerisinde siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirerek iktidarı oldukça yıpratmıştı. Nitekim ülkeyi savaşa sokan İttihat ve Terakki iktidarının Talat Paşa başkanlığındaki hükümeti 13 Ekim 1918'de görevinden çekilerek yerine bir gün arayla Ahmet İzzet Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu (Akkılıç, 2008: 24).

İzzet Paşa hükümeti başa geçer geçmez ilk iş olarak barış görüşmelerine hız verdi ve bir an önce anlaşma yolları aramaya başladı. Ancak uzun uğraşlara rağmen barış görüşmeleri sonuçsuz kaldı; zira İtilaf Devletleri herhangi bir barış antlaşmasını kendi çıkarlarını tehlikeye düşüreceği endişesiyle uygun görmemekteydiler. Osmanlı Devleti ise Kutü'l-Amare'de esir aldığı General Towshend'ı kullanarak temasa geçmeye çalıştı ve görüşmeler için somut adımlar atmaya başladı. Bu girişim sonucu Amiral Calthorpe Osmanlı temsilcilerinin Limni adasının Mondros limanında demirli bulunan *Agamemnon* isimli savaş gemisine gelmelerini istedi. Bu istek doğrultusunda Bahriye Nâzırı Rauf (Orbay) Bey, başkanlığında Hariciye Nezareti Müsteşarı Reşad Hikmet Bey ve Erkan-ı Harbiye Sadullah Beylerden kurulan bir heyet görüşmelere katılmak için görevlendirildi (Tansel, 1991: 20; Bilgin, 2015: 27-28).

1915 yılında ise Cerrah, Kadimi, Edebey, Mesar, ve Ruşen adlı 5 köyü vardı. Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı...*, s. 37; *BOA. DH. EUM. KLU. 15/73*.

Yapılan görüşmeler sonunda İngilizler ödün vermez tavırlar sergilemiş ve çok ağır şartlar içeren ateşkes antlaşmasının maddeleri Osmanlı Devleti'ne dayatılmıştı. Müzakere sonrası Bahriye Nâzırı Rauf Bey kamuoyu önünde yaptığı açıklama da çok karamsar olarak Limni'ye gittiğini fakat görüşmelerden sonra o karamsarlıktan kurtulduğunu, yenilen bir devlet değil de eşit iki devlet gibi antlaşmanın imzalandığını ve barıştan umutlu olduğunu ifade etmişti. Rauf Bey'in bu düşünceye kapılmasında ki en önemli etkenlerden birisi de İngiliz Amiral Calthorpe'un kendisine verdiği kişisel güvence mektubu idi. Bu Mektupta İstanbul'a hiçbir Yunan askerinin çıkmayacağı, Arap memleketlerinde Osmanlı hukukunun korunması adına teşebbüslerde bulunacağı ifade edilmekteydi (Selvi, 2011: 19). Sonuç itibarıyla 30 Ekim 1918 günü Agememnon Zirhlisi'nda heyetler tarafından 25 maddelik Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Antlaşma ile Anadolu coğrafyası tamamen işgale açık hale gelirken, aynı zamanda bu işgaller bir milletin yeniden uyanışını da sağlayacaktı.

Mondros Ateşkesinden sonra İtilaf Devletleri tarafından 18 Ocak 1919'da Dünya haritasının yeniden düzenlenmesi, küçük devletlerin pay edilerek sömürülmesi amacıyla Paris Barış Konferansı toplandı. Konferansa savaştan yeni çıkan İttifak Devletleri davet edilmedi. Zira bu devletler kendileriyle ilgili anlaşmalar hazırlandıktan sonra konferansa çağrılacaktı. Konferans sonrasında da kendilerine dayatılan ağır anlaşma maddelerini kabul etmeleri istenecekti.

İngiltere Osmanlı Devleti için düşündüğü planı gerçekleştirebilmek için Batı Anadolu'da güçlü bir devletin özellikle de İtalya'nın bulunmamasını ve buranın Yunanistan'a verilmesini talep ediyordu. Netice de konferans esnasında İtalya'nın ve diğer devletlerin itirazlarını dile getirmesine rağmen Batı Anadolu ve önemli liman kenti olan İzmir'in Yunanistan'a bırakılması kararı alındı ve Yunanistan'ın savaş sırasında müttefik devletlere yaptığı yardım karşılığında İzmir

ödül olarak verildi (Pallis, 1997: 28). Yunanistan konferansta alınan kararı 15 Mayıs 1919'da uygulamaya geçirdi. Bu işgal hareketi her ne kadar birden fazla olumsuzluğu barındırsa da Anadolu'da Milli Mücadele hareketine büyük bir ivme kazandırmıştır⁵ (Apak, 1990: 3; Bilgin, 2015: 46-47).

İzmir'in işgali sonrasında Anadolu'nun birçok şehrinden sadarete, İtilaf Devletleri mümessillerine işgali kınayan telgraflar çekilirken İnegöl'de işgale tepki gösterdi. Zira İzmir'in işgalinden bir gün sonra 16 Mayıs 1919 tarihinde "*İnegöl Miting Heyeti Namına Ahmet*" imzasıyla çekilen telgrafta:

"Dersaadet'te İngiliz, Fransız, Amerika, İtalya Mümessil-i Siyasilerine İzmir'in Yunan askeri tarafından işgalini hayretle işittik. Bizi temayül ettiren prensiplere asla tevafuk etmeyen bu kararı şiddetle protesto ederiz. Türk unsurunu mahva sürükleyen ve ekseriyeti mühimseyen bu kararın tatbiki imkânsızdır. Bizimle mertçe doğuşen ve mütareke müddetince insanlığın ve adaletin koruyucusu olduklarını iddia eden dört İtilaf Devleti'nden bu kararın ta'dilini talep eden ve aksi halde ümitsiz ve mahkum bırakılan bir hakim unsurun arzu edilen müsalemet-i cihana nasıl hizmet etmesi mümkün olabileceğini sorarız." (Selvi, 2007: 154).

denilecekti. Gönderilen telgraftan da anlaşılacağı üzere İnegöl'den işgale karşı İtilaf Devletlerine karşı ciddi manada tepki gösterilmiş, böyle bir kararın uygulanmasının imkansız olduğu belirtilerek bu işgalin protesto edildiğini yazılı olarak beyan etmişlerdi. Ayrıca 18 Mayıs 1919'da İnegöl'den İzmir'in işgalini protesto etmek için yaklaşık beş bin kişinin katıldığı bir kınama mitingi gerçekleştirilmişti (Akkılıç, 2008: 49). Başka bir kaynakta ise "*16 Mayıs 1919'da Bursa'da İnegöl'de on binlerin katıldığı protesto mi-*

⁵ Avrupa basınına göre İzmir'in işgal edilmesi, Anadolu'da milli bir dayanışma ateşinin doğmasına neden olmuştu. Lord Curzon ise "*İzmir'in Yunanlılar tarafından istilasına meydan vermek, yaptığımız hataların en büyüğüdür.*" ifadesini kullanmıştır. Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s. 186.

tingleri düzenlendi." (Polat, 2008: 21) denilerek kınama mitinginin tarihi 16 Mayıs'a çekilmiştir. Sarıhan da (1993:245) eserinde mitingün 16 Mayıs Cuma günü gerçekleştiğini ifade etmektedir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sonrasında Anadolu coğrafyasının dört bir yanından işgalin kontrolü ile görevlendirilmiş olan Calthorpe'a 675 protesto telgrafı gönderilmişti. İstanbul Hükümeti ise Yunanistan'ın İzmir'i işgaline karşı kendi büyükelçileri vasıtasıyla protesto etmekten başka bir şey yapamamıştı (Bilgin, 2015: 57-60).

Mustafa Kemal ise İzmir'in işgalinden sonra Samsun, Merzifon, Havza ve Amasya'ya giderek buradaki halkın şikâyetlerini dinlemiş ve onlardan işgallere sessiz kalmamasını istedi. İtilaf Devletleri Mustafa Kemal'in bu faaliyetlerinden haberdar olmuş ve İstanbul hükümetinden Mustafa Kemal'in bir an önce İstanbul'a dönmesini istedi. Mustafa Kemal, hükümetin bu emrine uymamış ve askerlik görevinden istifa etmiştir (Bilgin, 2015: 60-61). 31 Temmuz 1919'da ise Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında tutuklama kararı çıkartılmıştır (*Tercüman-ı Hakikat*, 31 Temmuz 1919: 1; *Alemdar*, 8 Ağustos, 1919: 2). Bunun üzerine Mustafa Kemal, önce Heyet-i Temsiliyenin kuruluşunun gerçekleştiği Erzurum Kongresini düzenledi. 4-11 Eylül 1919 tarihinde de Anadolu'da kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini tek çatı altında topladığı Sivas kongresini yaptı. Sivas Kongresine Bursa'dan katılım olmuş, ancak İnegöl'den herhangi bir heyet katılmamıştır.

Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları Milli Mücadele taraftarı bir hükümetin başa geçirilmesi adına Damat Ferit Paşa Hükümetinin istifası için mücadeleye başladı. Bu amaçla Sivas Kongresi akabinde İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi kararını aldı (ATASE Arşv. ATAZB Kol. K:19, G:113, B:113-1). Bu kararın ardından Anadolu'nun birçok yerinden hükümete karşı baskı ve protestoların şiddeti arttı ve Damat Ferit

Paşa Hükümeti 1 Ekim 1919'da istifa etmek zorunda kaldı (*Vakit*, 3 Ekim 1919: 1).

Hükümetin istifasından 7 gün sonra İnegöl Harekât-ı Milliye Reisi Ali Rıza Bey imzasıyla 8 Ekim 1919'daki Kartal ve İnegöl halkının Hârekat-ı Milliye'ye katıldığı bildirilerek İnegöl'ün hükümete karşı olan tepkisi ve Milli Mücadeleden yana tavır aldığı belirtilmişti (Bilgin, 2015: 89).

Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümetinin olumlu tavırlar sergilemesi ise Temsil Heyeti ile ilişkilerin gelişmesini sağladı. Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti adına da Salih Paşa arasında 20 Ekim 1919'da Amasya'da bir görüşme gerçekleşti (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:15, G:34, B:34-1). Bu görüşmede seçimler ve meclisin açılması konusunda anlaşma sağladı. Böylece Amasya görüşmeleri İstanbul Hükümetinin Temsil Heyetini resmi olarak tanıması özellikle Milli Mücadele açısından önemli bir gelişme oldu.

Ali Rıza Paşa Hükümeti 9 Ekim'de bir kararname yayımlayarak seçimlerin yapılmasını istedi. Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin sağlam bir zemin üzerine oturtulması ve bunun halka mal edilmesi adına meclisin ne kadar elzem olduğunu biliyor ve Anadolu'nun her yerinden Milli Mücadeleye sahip çıkacak adayların seçimi kazanmasını istiyordu (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:19, G:265, B:265-1). Bu amaçla seçimlere müdahil olmaya başladı. Nitekim Hüdavendigar vilayetinde de bazı isimler vererek bu kişilerin seçilmesini talebini bildirdi. Mustafa Kemal, Hüdavendigar vilayeti içerisinde yer alan İnegöl'den Hakkı Behiç Bey'in seçilmesi talebini Ali Fuat Bey ile bildirdi (Bilgin, 2015: 107). Bunun üzerine İnegöl de hummalı bir seçim çalışması başladı. Ancak 11 Aralık 1919'da gerçekleşen seçimde Mustafa Kemal'in istediği aday değil İnegöllü Mehmed Sadık Bey 73 oy alarak Ertuğrul Sancağı mebusu seçildi (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:20, G:182, B:182-3). Her ne kadar Mustafa Kemal seçimlere müdahil olup aday göstermiş olsa da İnegöl halkı Hakkı Behiç Bey

yerine hemşerileri olan Mehmed Sadık Beyi seçti.⁶ Buna rağmen seçim sonuçlarının ardından Mustafa Kemal 15 Aralık 1919'da Mebus seçilen İnegöllü Mehmet Sadık Beyi tebrik etti. Mehmed Sadık Bey de Mustafa Kemal'e teşekkür telgrafı gönderdi (ATAŞE Arşv. ATAZB Kol., K:22, G:91, B:91-1).

Mustafa Kemal, vilayet ve sancaklardan seçilen mebusları İstanbul'a gitmeden önce görüşmek üzere Ankara'ya gelmelerini istiyordu. Nitekim 28 Aralık 1919'da Ertuğrul mebusluğuna seçilen İnegöllü Mehmed Bey'e çekilen telgrafta Ankara'ya teşrifinin beklendiği ifade edildi (ATAŞE Arşv. ATAZB Kol., K:18, G:10, B:10-1,4). Bu telgrafa Bursa'dan verilen cevapta İnegöllü Mehmed Bey'in yakında Ankara'ya hareket edeceği bildirilirken, 3 Ocak 1920 tarihinde Bilecik Müdafaa-i Hukuk Reisi olan Mehmet Nuri Bey, İnegöllü Mehmed Sadık Beyin Ankara'ya hareket ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal, Ankara'ya gelen mebuslarla teker teker görüşerek buradan İstanbul'a gidecek olan mebuslara mecliste fikir birliğine sahip güçlü bir grup kurmaları gerektiğini, Misak-ı Milli'nin ilan edilmesini ve kendisinin de meclis başkanı seçilmesi için çalışılmasını istiyordu (ATAŞE Arşv. ATAZB Kol., K:18, G:28, B:28-1,3; Tansel, 1965: 1; Bilgin, 2015: 110).

⁶1919 yılı seçimlerinde Ertuğrul Sancağı mebusluğuna seçilen İnegöllü Mehmed Sadık Bey 1863 yılında Sofya'da doğdu ve Rüştîye ve Hususiye'de eğitimini tamamladı. Ertuğrul Sancağının ileri gelenlerindendi. II. Meşrutiyet meclislerinde Ertuğrul Sancağı mebusluğu vazifesini yürüttü. İlk olarak 24 Ocak 1909 tarihinde Müntehib-i Sanilerden 41 oy alarak Ertuğrul Sancağından mebusluğa seçildi. II. Meşrutiyet süresince Osmanlı Mebusan Meclisinde 3 dönem görev alan Mehmed Sadık Bey, Ertuğrul sancağı mebusları arasında mecliste en uzun süre görev yapan mebus oldu. Meclis'te Orman ve Maadin Ziraat Encümeni üyeliği ile birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü şube üyelikleri vazifelerini yürüttü. Mehmet Sadık Bey 1919 seçimlerinde Bilecik mebusluğuna seçilerek son Osmanlı Mebusan Meclisinde görev aldı. Demiryürek, II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı (Basılmamış Doktora Tezi), Sakarya, s. 62-63; Bilgin, Milli Mücadele Döneminde..., s.111-112.

Her ne kadar Mustafa Kemal'in istekleri tam olarak yerine getirilememiş olsa da Son Osmanlı Mebusan Meclisi büyük oranda Mustafa Kemal'in istediği kişilerden oluşmuştu.

Son Osmanlı Mebusan Meclisinin nerede toplanacağı konusu ise bir diğer problemdi. Mustafa Kemal meclisin İstanbul dışında toplanmasının daha uygun olacağını şayet İstanbul'da İtilaf baskısı altında meclisin özgür kararlar alamayacağını düşünüyordu. Ancak bütün uğraşlara rağmen Meclis Ali Rıza Paşa Hükümeti idaresinde 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplandı (Bilgin, 2015: 112).

28 oturum gerçekleştirebilen Son Osmanlı Mebuslar Meclisinin en önemli faaliyeti Misak-ı Millinin mecliste kabul edilmesi oldu. İtilaf Devletleri İstanbul'da son Osmanlı Mebusan Meclisinin açılmasına herhangi bir tepki göstermezken Misak-ı Millinin kabul edilmesi sonrasında baskılarını artırarak önce Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifasını sağlamış ardından da 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u işgal etmişlerdir. Payitahtın işgali sonrası ise Milli Mücadelenin merkezi Ankara olmuştur. İtilaf Devletleri ise Sevr Antlaşmasını Ankara'da açılan TBMM'ye imzalatırmak üzere Yunan ordusunun taarruzuna müsaade etmiştir.

İtilaf Devletleri Sevr Antlaşmasını imzalatırmak ve Anadolu'da çığ gibi büyüyen Türk direnişine son vermek amacıyla Yunan birliklerinin Batı Anadolu'da harekete geçmelerini istemekteydi. Venizelos'un Batı Anadolu ve bütün Balıkesir Livası ile Bursa'nın kendilerine ait olduğunu iddia ederek yapmış olduğu propagandalar (Selvi, 2011: 141) böylelikle meyvesini vermiş oluyordu. Bu bağlamda Yunanlılar 22 Haziran 1920 tarihinden itibaren 6 tükenden müteşekkil bir kuvvetle farklı güzergâhlardan Anadolu içlerine girmeye başladı. Yunan hükümeti önce Balıkesir ardından Bursa yönüne doğru harekete geçti. Yunan ordusu, rahat bir şekilde mukavemet görmeden 8 Temmuz 1920'de Bursa'ya kadar olan kıyı şeridini ele geçirdi. Bu tarihten sonra ise İnegöl sürekli

olarak Yunan ordusu tarafından belli aralıklarla işgale maruz kalacaktı.

Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi Anadolu'da büyük bir yankı uyandırdı ve bu haber aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nde olumsuz havanın oluşmasına neden oldu. 10 Temmuz 1920'de 31 Milletvekili tarafından Meclis Başkanlığı'na sunulan;

“Riyaset-i Celileye

Birinci makarrımız olan Bursa'nın sefil Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgal neticesiyle orada din ve vatan kardeşlerimizin dūçar olduğu mezâlimin teessüratına iştirak ettiğimizizin bir nişânesi olmak üzere, celsenin yirmi dakika tatiliyle riyaset kürsüsünün pûşide-i siyah ile örtülmesini teklif ederiz.”

şeklindeki önerge ile Başkanlık kürsüsünün siyah bir pûşide ile örtülmesi kararı alındı ve 6 Eylül 1922'de alınan karara kadar kürsüden bu örtü kaldırılmadı (Akkılıç, 2008: 398-399).

Bursa'nın işgal olayı halkı derinden üzmele birlikte aynı zamanda halkta tedirginliğe de neden olmuştu. İşgali duyan halk ve memurlar panikleyip İnegöl'e doğru harekete geçmişlerdi (Özalp, 1998:144). Halk çaresiz bir şekildeydi ve tam teçhizatlı olan Yunan ordusuna pek fazla direnemiyordu. İnsanlar daha güvenli bölgelere geçmeye çalışıyordu. Bu nedenle İnegöl'de bazı önlemler almak için çalışmalar başlatıldı. 19 Temmuz 1920'de gönderilen bir telgrafta İnegöl'de 1308 ve 1309 doğumlulardan Milli Taburların teşkiline başladığı ve bundan dolayı 1308 ve 1309 doğumlu erkeklerden Miralay Kazım Bey'in emrine verilmek üzere asker istenmişti. Artık İnegöl ve çevresinden Kazım Bey sorumlu olacaktı. 24 Temmuz 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından bir yönerge yayınlanmış ve 11. ile 61. Piyade Tümeninin Ertuğrul Grubu adı altında birleştirilmesi ve kumandanlığına da Kazım Bey'in (Özalp) getirilmesi kararlaştırıldı (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:579, G:30, B:30-1,2; Bilgin, 2015:157-158).

İnegöl'ün müdafaası için Pazarcık'ta bulunan 11. Tümenin Ertuğrul Grubuna bağlanması bölgenin Yunanlılara karşı savunmasını Ertuğrul Grubunun yapacağı anlamına gelmekteydi (Özalp, 1998:149). Böylelikle Yenişehir-İnegöl hattında yeni bir cephe oluşturularak Bursa yönünden gelen Yunan kuvvetlerinin durdurulması sağlandı (Özalp, 1998:151). Bu sırada Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve bir grup mebusan oluşan bir heyet Ertuğrul Grubu ve bölgeyi teftiş etmek için Ankara'dan harekete geçti. Bölgeye gelen Mustafa Kemal, Ertuğrul Grubunu ve bölgeyi teftiş etti. 29 Temmuz günü Pazarcık'ta geçiren Mustafa Kemal, 30 Temmuz günü İnegöl'e geçerek buradaki askeri birlikleri tetkik etti. Mustafa Kemal, incelemeleri sonrasında birliklerin manevi gücünün yüksek olduğunu tetkik etmiş ve memnuniyetini dile getirmişti (Cebesoy, 2000:486; Bilgin, 2015:162).

Bölgeye Gelen heyet arasında Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey'de bulunmaktaydı. Muhittin Baha Bey İnegöl cephesinde karşılaştığı 15 yaşlarındaki bir çocuk ile arasında geçenleri şu şekilde ifade etmekteydi:

“İnegöl cephesinde ağaçlar arasında, sisler arasında askerilerimizi gezerken, onların ayrı ayrı ellerini sıkarken, on beş yaşında bir çocuk gördük. Bu nazarı dik-katimizi çekti. Oğlum burada ne geziyorsun? dedim. Vatan vazifemi yapmaya geldim dedi. Sen dedik, oğlum muharebe ettin mi? Ettim. İzmir cephesinde müdafaa! Vatanı korumakla görevli olan asker arasında ben de buldum dedi. O küçük çocuğun, fakat o büyük kalbin yanında büz bir parça küçüklük hissedererek, onu okşayarak elini sıkarak ayrıldık. Bir diğer mahalde on altı yaşında bir çocuğa rast geldik. Onun elinde mübarek bayrağımızı, altı yüz elli seneden beri bize şan veren, bize istiklâl veren, fakat bugün tehlikede bulunduğundan dolayı onu tehlikeden kurtarmak için hepimizin yemin ettiği güzel bayrağı bulduk ve ihtiyarlar, elli altmış yaşında adamlar bulunan ordu içinde yirmi otuz yaşında kahramanlar bulunan ordu içinde, o güzel, bayrak; on beş, on altı yaşında bir çocuğa verilmişti. Ona o kadar itimat etmişler, onun imanına, onun Türkülük ve Müslümanlık ruhunu temsil etmesine o kadar iman etmişler ve o kadar itminan peyda etmişlerdir ki o bayrağı ona vermişiler ve haydi oğlum demişler sen altı yüz senelik Osmanlı tarihinin güzel ve yüksek mümessilsin, onu müdafaa et. O kahraman çocuğun elini tuttuk. Oğlum Allah seni millete bağışlasın dedikten sonra ayrıl-

dk.” (TBMM ZC. C.3, D.1, İçt.1, 09.08. 1336:159; Bilgin, 2015:161).

İnegöl'ün İşgali

Bursa'nın işgalinden hemen sonra Yunan kuvvetleri İnegöl'ü 15 Temmuz 1920'de ilk defa işgal etmek istedi. Bu amaçla İnegöl üzerine harekete geçti ancak yaşanan muharebe sonrasında çekilmek zorunda kaldı (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:673, G:191, B:191-1). Kesin olarak bölgeden çekilmeyen Yunan ordusu, Kazancı bayırına cephaneye sevk ederek bölgedeki İnegöl müfrezesine karşı konumunu korumaya çalıştı (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:107, B:107-1). Bu ilk işgal girişimi sırasında taraflar ciddi kayıplar vermişti. Nitekim 27 Temmuz 1920'de durumun izahı yapılarak gönderilen belgede;

“Düşman İnegöl'e girmemiş Cerrah ve Yenice-i Gayrimüslim karyelerine kadar (silik) edilen keşif kolları burasını düşmandan hâl bulmuştur. 25/ 7/ 36 düşmanın ta'rif esnasında ve muhtelif müfrezelerde ki za'iyâtımızın aded 56 şehid ve aded 39 mecrûhe bâliğ olduğu tahkik etmiş ve düşman zayıfatından daha fazla olduğu anlaşılmıştır.” (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:187, B:187-1).

denilmektedir.

Yine zayıyatla alakalı 26 ve 28 Temmuz 1920 tarihlerinde gönderilen yazılarda ise İnegöl'de Sait Bey'in başında olduğu Milli müfrezeler ile Yunan kuvvetleri arasında vuku bulan çatışma neticesinde tarafların zayıyatının oldukça fazla olduğu tekrarlanmıştır (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:175, B:175-1). Bu ilk çarpışmadan sonra İnegöl sürekli olarak Yunan kuvvetleri tarafından kontrol edilmeye çalışılmış ve Türk ve Yunan birlikleri arasında ufak çaplı da olsa çatışmalar yaşanmıştır.

11. Tümenine bağlı 127. Alay Komutanı Osman Bey'in emrindeki birliklerinden bir görev gücü 29 Ağustos 1920'de Yunan birliklerinin durumunu öğrenmek için İnegöl'e girdi. Doma Köyü yönüne ilerleyerek Halhalca sırtlarına geçti. 30 Ağustos günü Kazancı-Koyunhisar hattında bulunan Yunan kuvvetleri ile akşam saatlerinde çatışmaya girdi.

Çatışmada bir subay şehit, on askerde yaralandı. Keşif amaçlı olan bu saldırıda yeterli bilgiler alınamayınca bu süvari gücü tekrar İnegöl'e çekildi (Akkılıç, 2008: 446).

9-11 Ekim 1920'de İnegöl cephesinde Yunan ve Türk birlikleri arasında yeni bir çatışma meydana gelmiş ve Süvari birliklerinin bir kısmı esir düşmüştü. Ayrıca Milli Süvari Takım Komutanı Nuri Bey'de bu çatışmada şehit düşenler arasındaydı (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:944, G:113, B:113-1; ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:680, G:13, B:13-1).

24 Ekim'de ise 300 kişilik İnegöl Milli Taburu,⁷ Halhalca Sırtlarına saldırıya geçti. Ancak yoğun topçu ve makineli tüfek ateşleri taburun dağılmasına neden oldu. Çarpışma sonucu taburda 80 kişi kaldı. Birliğin Tümen Komutanı olan Yarbey Arif Bey, yine de saldırının devam etmesini istedi. Türk Birliği, Yunan savunma mevzilerine 1200 metreye değin yaklaştıysa da başarılı olamadı ve bu birlik tümüyle dağıldı. Yetim İbrahim Bey komutasındaki milis müfrezesi düşmana 800 metreye kadar yanaşabildi. Neticede Bu müfreze dağılmadıysa da daha fazla ilerleyemedi. Bunun yanında Uludağ'ın Kuzey yamaçlarından Aksu yönünde ilerleyen atlı milis müfrezesi de Yunan mevzilerinden makineli tüfeklerle karşılık verilmesi üzerine başarılı olamadı. Bu saldırı eylemlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 25 Ekim'de iki Piyade taburu ve iki topçu bataryasından oluşan bir Yunan birliği Halhalca doğrultusunda karşı saldırıya geçti. Bu karşı saldırı neticesinde mevzilerde tutunmaya çalışan

⁷ I. Dünya Savaşı'nda esir düşmüş, daha sonra serbest kalıp memleketlerine dönen Alibey Köyü'nden Hafız Behçet, Kulaca Köyü'den Nebi ve İnegöl'den Hafız Şabanoğlu Cafer Beyler tarafından kurulmuştur. İngilizlerin Eskişehir'den atılmaları esnasında Bilecik'te görev almıştı. Bu tabur Bursa'nın işgali sonrasında ise İkinci Kuva-yı Seyyâre'ye bağlanmıştır. 1921'de İkinci Kuva-yı Seyyâre'nin 3. Süvari Tümenine dönüşmesi sonucu kesin olmamakla birlikte düzenli orduya katılmış olduğu beyan edilmiştir. Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde...*, s. 95; Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı'nda...*, s. 452.

Türk müfrezesi, Binbaşı Şerif Bey'in komutasında bir piyade taburu ve iki dağ topu ile desteklendilerse de Yunan birliklerinin saldırısını durduramadı ve çatışmada Binbaşı Şeref Bey de şehit oldu. Bu haberin duyulması çöküntüye ve bozguna yol açtı. Müfrezelerleri mevzilerini terkederek dağıldılar. Dört subay şehit, beş subay da yaralı veren tabur, elindeki iki dağ topunu düşmana bırakarak İnegöl'e çekilmek zorunda kaldı. 27 Ekim akşamı Kazancıdan İnegöl doğrultusunda ilerleyen Yunan güçleri direnişle karşılaştı. Bunun üzerine İnegöl topçu ateşi altına alındı. Kasabanın Türk birlikleri tarafından boşaltılmasından sonra da İnegöl işgal edildi (Akkılıç, 2008: 449-450; Bilgin, 2015: 173).

1 Kasım itibarıyla askeri eylemlerin son bulmasıyla Yunan kuvvetleri mevzilerine çekilmiş, 2 Kasım günü ise İnegöl'ü tahliye ederek geri çekilmişti. 4 Kasım günü çekilen telgrafta ise İnegöl'ün geri alındığı bildirilmişti. Böylece kaza tekrar Türk birliklerinin denetimine geçti (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:585, G:28, B:28-1; ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:589, G:95, B:95-1). Ancak bu tarihten sonra Yunanlılar İnegöl'de özellikle sivil halka karşı zulümlerini arttırdı.

Bu bağlamda 28 Kasım 1920 Tarihinde bildirilen yazıda: İnegöl'ün Yunan kuvvetlerince işgal edilmesinden cesaret alan Rum halkının civar köyleri yağmalayıp bir milyona yakın hayvan ile pek çok eşyayı arabalarla naklettikleri ve Bursa ovasının bu tür çalıntı hayvanlarla dolu olduğu ifade edilmişti (BOA. HR. SYS. 2620/30).

İnegöl'ün Yunanlılar tarafından işgali yaşanırken, ayrıca kaza'da birtakım olumsuz olaylar da yaşanmıştır. Bu olumsuz vakalardan bir tanesi de İnegöl'de Yunan bayrağının hazırlandığına dair iddiyaydı.

İnegöl Kaymakamlığından Temmuz 1920'de gönderilen telgrafta; *İnegöl'ün Yunan bayrağı hazırladığına dair haberin katiyen asılsız olduğuna ittihâd ediniz*, denilerek haberin doğru olmadığı bildirilmişti (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:673, G:33, B:33-1).

İnegöl'de yaşanan olumsuz olaylardan bir diğeri ise Kuva-yı Milliye'nin uygulamalarından ve yanlış propagandalardan etkilenip Milli Mücadeleye karşı cephe alan dönemin İnegöl Belediye Reisi olan Osman Bey'in hadisesidir.

Abaza İzzet adında biri 40-50 kişilik bir çete kurmuştu. Bu çete Kara Sait Müfrezesinin bir kolu olarak 11. Tüme'ne bağlıydı. Ancak bu çete daha önce Yenişehir'i basarak, halktan zorla para almıştı. Bu durumu Pazarcık'ta bulunan Yetim İbrahim Bey, İnegöl Belediye Reisi Osman Bey'e bildirdi ve olay kısa bir süre içinde İnegöl'de duyuldu. Abaza İzzet Çetesinin soygun girişimine karşı İnegöllüler Osman Bey'in öncülüğünde silahlanarak sokak başlarını tuttu.

28 Temmuz günü Abaza İzzet Çetesi İnegöl'e gelerek halktan zorla para istedi. Halkın karşı çıkması üzerine İnegöl'de bir sokak savaşı başladı (ATAŞE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:207, B:207-1). Osman Bey "Allah'ını seven silâhını kapsın ve çetelere saldırsın" diyerek bağırarak ve çatışmalar sonunda çete Reisi olan Abaza İzzet ile birlikte toplam 15 kişi ölmüştü. Çetenin diğer üyeleri de kaçmak zorunda kaldı.

Ertesi gün, Belediye Reisi Osman Bey, 11. Tümen Kurmay Başkanı sıfatı ile Pazarcık'ta bulunan Binbaşı Rahmi Apak'ı telgraf başına davet ederek İnegöl'de yaşanan üzücü olayı anlatmıştı ve halkın galeyen halinde olduğunu, kasabadaki süvari keşif kolunun geriye alınmasını istedi.

Rahmi Apak ise "Halkın kendisini soyulmaktan korumak için mukabele etmesi mazur görülebilir, fakat süvari keşif kolumuzun geriye çekilmesini teklif eylemek, düşmanca bir harekettir. Askerleri istememek, düşmanla birlik olmak demektir. Bu sözü bir daha sarf etmeyiniz. Hakkınızda fena olur." diyerek Osman Bey'i uyardı.

Ayrıca durumu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay (Ayıcı)⁸ Arif Bey'e anlattı (Akkılıç, 2008: 443-451; Apak, 1990: 203). Bunun üzerine Arif Bey, Osman Bey'in tutuklanması için Binbaşı Hüseyin Rahmi (Apak) Bey'i görevlendirdi.

19 Ağustos 1920'de Binbaşı Hüseyin Rahmi Bey, iki piyade taburu, bir süvari bölüğü ve bir topçu bataryasını Kurşunlu'da topladı. Baskın öncesinde bir yörük köyünden Süleyman Ağa adında biri ile İnegöl'e girerek kazada güvenlik tedbirleri aldı. Sonrasında ise şafak baskını ile kazanın meydanına ve Osman Bey'in evine karşı topçu bataryasını mevzilendirdi. İnegöllüler ise milli güçlerle herhangi bir çatışmaya girmek istemeyerek kazanın etrafını kuşatan silahlı adamları çekti. Rahmi Bey İnegöl ileri gelenlerini ve halkı belediyede topladı ve toplanan yaklaşık 50-60 kişiye şu konuşmayı yaptı:

"Bir düşünce var; bir, harpte yenilmiş bir memleketiz. Bütün büyük devletler düşmanımızdır. Ayrıca kuvvetli bir Yunan ordusu da memleketimizi işgal etmiştir. İstanbul ve Padişah düşman elindedir. Ordumuzda silah ve cephaneye kalmamıştır. Bu halde iken düşmanları silah zoruyla memlekette kovmaya kalkışmak deliliktir. Silahlı savunmayı devam ettirerek, memleketin yakılıp yıkılmasına neden olmaktan başka bir sonuç elde demeyiz. Bu düşünce korkakların, düşmana satılmışların ve alçakların düşüncesidir. Şöyle bir propaganda var; Türk askerleri köylüden arpanın kilosunu beş kuruşa satın aldıkları halde, Yunan birlikleri yedi kuruştan alıyormuş. Evet doğrudur. Hatta görüyorsunuz, her gün arpa yüklü arabalar bizim bölgeden (yani işgal edilmiş bölgeden) kalkıp İnegölden geçerek Dimboz'daki (Erdoğan) Yunan birliklerine arpa götürüyorlar. Köylü kazansın diye biz buna engel bile olmuyoruz. Güya geçende, tarlaları çiğnememek

⁸ Milli Mücadele döneminde Pazarlık Mıntıkasında bulunan 11. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Arif Bey'in lakabıdır. Arif Bey ormanda bulunmuş olan küçük bir ayı yavrusunu karargahına almış ve gittiği yerlerde bu ayı yavrusunu küçük köy çocukları ile güreştirmek gibi bir merakı olduğu için kısa bir sürede kendisi Ayıcı Arif lakabı ile ünlenmiştir. Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, s. 202.

için kenar çizgilerinden teker teker, birbiri ardından yürüyen bir Yunan süvari bölüğüne Türk topçusu ateş açtığı halde, tarlaları çiğnememek için Yunan askerleri dağılmamış, aynı düzende yürümüş. Ne büyük düzen ve adalet duygusu imiş. Gafiller? şimdi sıkışık zamanda, Türk köylüsünü darıltmamak için düşmanın yaptığı bu dikkate inanıyor musunuz? Çogunuz Bulgaristan'dan geldiniz. Düşmanlar bu kadar adaletli iseler, niye cennet gibi memleketleri bırakıp Türk Bayrağı'nın altına koşunuz? Yarın barış olur ve Yunanlılar bu memlekette kalacak olurlarsa, sizi rahat bırakacaklarını mı sanıyorsunuz? Fakat, nereye göç edebilirsiniz? Yunan ordusunu bu memlekette kovmasak, düşmanlar vatanın diğer kısımlarını bize bırakacaklarını mı sanıyorsunuz? Sizden sonra yaşayacak olan evlatlarınızı düşman çizmesiyle ezilmekte olan bir memlekete mi bırakacaksınız? Biz, çünkü Yunan kopiliginin bayrağı altında yaşayacak namuzsuzlar mıyız?

Arkadaşlar; Türkiye yalnız İzmir, Balıkesir vilayetlerinden ibaret değildir. Arkada çok geniş Anadolu topraklarında on milyondan fazla arslan var. Ordumuz her gün kuvvetlenmekte ve hazırlanmaktadır. Biz Yunanlıyı bu memlekette kovacağız, buna inanıyoruz.

Sizin yaptığınız iş ahmaklık ve deliliktir. Dün gece ben buraya geldim. Kasabanın içinde dört-yüz kadar silahlı insan gördüm. Bu kabadayılar şimdi nereye saklandı? Şimdi, üç saat içinde, sizden dört-yüz silah istiyorum. Bu süre içinde silahları getirip teslim etmezseniz, başınıza gelecek felaket büyük olacaktır. Ordu Komutanı'ndan aldığım emirle Osman Bey'i tutukluyorum. Haydi Osman Bey, kalk bakalım, çık dışarı." (Apak 1988: 205-209).

Rahmi Bey, Hatıratında Osman Bey'in yakalanması ve İnegöllülerin Milli Mücadeleye karşı tutumları ile ilgili olarak şöyle der:

"Osman Bey bidayette saklandıysa da, sonra pişman olarak gelip kendisi teslim oldu ve Eskişehire gönderildi. Halkın elindeki silâhların bir kısmı alındı. Bundan sonra İnegöl, İstiklâl hareketine sadık kaldı. Onun fedakâr çocuklarının, birinci İnönü muharebesinden sonra, geriye çekilirken İnegöl sokaklarından geçen Yunan askerlerine baltalarla hücum eylediklerini, pencerelerden kadınların, Yunan askerlerinin kafalarına testiler attıklarını ben bizzat gördüm ve şuna inandım ki Türk

halkına vaziyet iyi anlatılıp, onun namus ve şeref duygularına müracaat edilirse, en şaşkın zamanlarında dahi bu halk doğru yola gider ve büyüklerinden ayrılmaz.” (Apak, 1990: 203-204).

Kuva-yı Milliye, Milli mücadele döneminde halkın desteğini alarak, batılı devletlerin işgalleri karşısında vatani ve milleti her türlü tehlikelerden korumaktaydı. Bu gönüllü direniş birlikleri maddi desteği toplanan bağışlarla temin etmekteydi. Ancak kimi zaman bu milis güçleri tarafından zor kullanılarak toplanan bağış ve yardımları, halkın tepkisini çekiyordu. Bu durum halkın Kuva-yı Milliye'ye karşı cephe almasına neden oldu. Ayrıca Kuva-yı Milliye'deki düzensizlikler ve haksız uygulamalar ordu ile halkın arasının açılmasına neden olmuştu. Yaşanan bu olumsuzluklar düzenli orduya geçiş sürecini hızlandırdı (Bilgin, 2015: 91; Eğilmez, 1981: 36).

Düzensiz birliklerle bağımsızlık hareketinin başarıya ulaşamayacağına inanılması, üzerine düzenli ordu kurma çalışmalarına başlandı. Öncelikle Batı Cephesi Kumandanlığına İsmet Bey getirildi. Ancak bu durum Çerkez Ethem ile İsmet Paşa arasında sürtüşmenin meydana gelmesine neden oldu. Çerkez Ethem, düzenli orduya geçmek istemedi.

Çerkez Ethem'in isyanını fırsat bilen⁹ Yunanlılar 6 Ocak 1921 günü harekete geçti. Bursa'dan hareketle önce İnegöl'ü işgal etti (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:691, G:22, B:22-1; ATASE Arşv. İSH. Kol., K:691, G:78, B:78-1).

Bu işgal, İnegöl'ün ilk ciddi işgaliydi. Nitekim Yunan ordusu İnegöl ve çevresine, önemli derecede tahribatta bulundu (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:603, G:90, B:90-1). Bu

tarihten sonra ise Yunan ordusu İnegöl'den her çekilişinde yağmalarda bulunmuş, bununla da yetinmeyip halka zulmetmiş ve bölge köylerini de yakıp yıkmıştı. Hem I. İnönü hem de II. İnönü muharebeleri sırasında Yunan birliklerinin İnönü'de bekleyen Türk birliklerine saldırı yollarından birisi de İnegöl olmuştur.

Zira II. İnönü muharebesi sırasında Yunan birlikleri yeniden İnegöl'ü işgal etti. İnönü mevzilerinde yaşanan başarısızlıktan sonra Yunan ordusu yeniden Pazarcık-Nazıfpaşa-İnegöl yoluyla geri çekildi. İnegöl'de bulunan Yunan birliklerine karşı 3 Nisan 1921 günü 3. Süvari Tümeni İnegöl'e geldi. Yaşanan bu karşılaşma sonucu şiddetli bir çatışma başladı. Çatışmada İnegöl halkı ellerine geçirdiği araç ve gereçlerle kıyasıya mücadele etmeye başladı. 1 saat kadar süren çarpışma sonucunda İnegöl bir kez daha Yunan işgalinden kurtarıldı. Bu olayı Binbaşı Hüseyin Rahmi (Apak) hatıratında şöyle ifade etmektedir:

“Bu defa da çekilen düşmanı kovalarken bütün süvariler Mezit Vadisinden geçerek ilerlediler. İki süvari tümeni ile bir bağımsız süvari alayı. Bunların başında Refet Paşa vardı. Benim tugay, bu uzun kolunda başında yürüyordu. İnegöl Kasabasına kadar düşmanla temas sağlanamadı. Ben, yaverim ve emir subayımınla birlikte dört atlıdan kurulu tugay karargahıyla İnegöl kasabasına girdiğim zaman sokaklar bombuştu. Evlerin pencerelerinden bizi gören halk, yaşasın diye bağırıyorlar. Küçük karargahıyla kasabanın sokaklarından dörtnal geçerken, belediye binasının önündeki meydanda, yere oturmuş dinlenmekte olan bir Yunan piyade bölüğünün üstüne uğradık. Şaşırarak Yunan askerleri, oturdukları yerden havaya bir salvo ateşi yaptılar ve fırlayarak sağa ve sola sokaklara kaçışmaya başladılar. Hiç olmazsa iki-üçünün dönüp bize ateş etmek aklına gelmedi, bizi derhal öldürebilirlerdi. Hemen atlarımızdan kendimi yere attık. Belediye binasının sütunları gerisinde yatarak siper aldık. Aramızdaki mesafe ancak on beş adım. Yunanlılar birbirlerini çiğneyerek dar sokaklardan kaçıyorlar. Emir subayım Asteğmen Vanlı Sadettin, bir erin silâhını yakaladı ve arkasından iki erle birlikte bunları hem kovalıyor, hem de ateş ediyor.” (Apak, 1988: 226-227).

⁹ 30 Aralık 1920 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığı tarafından gönderilen şifrede: Düşman işgalinde bulunan köy ahalisinden bazılarının alışveriş yapmak bahanesiyle İnegöl ve Yenişehir'e gelerek düşmana casusluk yapmakta olduğunun anlaşıldığı ifade edilmiş ve böylece bölgedeki birlikler bu konuda uyarılmıştı. ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1041, G:32, B:32-1.

10-24 Temmuz 1921 tarihindeki Eskişehir Kütahya savaşları esnasında da işgale uğrayan İnegöl, 6 Eylül 1922 tarihine kadar Yunan işgali altında kalmış ve bu süreçte büyük mezalimler yaşamıştır. Şimdi İnegöl'de yaşanan zulmü gözler önüne sermeye çalışalım.

İnegöl'de Yunan Mezalimi

İnegöl hiç şüphesiz Batı Anadolu'da Yunanlıların yaptığı işgallerden en fazla etkilenen yerlerden bir tanesi olmuştur. Yunan kuvvetlerinin geçiş güzergâhı üzerinde bulunan İnegöl, 15 Temmuz 1920 tarihinden itibaren uzun bir süre işgal altında kalmıştır. Yunan ordusu hemen hemen her taarruz ve çekişlerinde İnegöl coğrafyasını kullanmakla kalmayıp sivil halka da çeşitli mezalimde bulunmuş ve halkı ekonomik açıdan da büyük zararlara uğratmıştır. Bunun yanında İnegöl'deki yerli Rum ve Ermeniler işgali fırsat bilerek bölgedeki Müslüman köylere saldırarak gasp ve yağmada bulunmuşlardır.

Karaağız, Murat dere köylerini ve Mezit vadisinde bulunan köyleri Yunanlılar yağmalamışlardı. Köylerden erzak ve yiyecek maddeleri, hayvanları alıp götürmüş, götüremedikleri malzemeyi ise yakarak kullanılamaz hale getirmişlerdir. Bu vadideki köyler büyük oranda yakılmıştı. Mesela Rüşdiye ve Mahmure köyleri Yunan birlikleri tarafından yakılmış ve 25 kişi yaralanmıştı (Özcan, 2005: 197-209). Yunanlılar İnegöl'den kaçarken de Burhaniye Mahallesi'ni de yakarak büyük tahribata neden olmuştu (Yüceer, 2005: 187).

Benzer şekilde Doma köyü de Yunanlılar tarafından yakılmıştı. Yunanlılar Doma da 200 küsür erkek ve kadını camiye doldurarak köyün tamamını ateşe vermişler ve dışarı çıkmak isteyenlerden 150 kadar kişiyi de otomatik silahlarla tarayarak öldürmüşlerdi (Bilgin, 2015: 303).

Zira İnegöl Kaymakamı Mazlum Bey, 17 Kasım 1920'de göndermiş olduğu telgrafta İnegöl'de yapılan zulüm ve işkenceleri özetle şu şekilde dile getirmişti:

Belgeden de anlaşılacağı üzere Yunanlıların İnegöl'e girmeden önce bomba attığı ve bu bombanın Boşnak Mahallesi olan Süleymaniye Mahallesi sakinlerinden Hacı Ahmet Ağa'nın evine düştüğü, bu olayda kızı Nuriye'nin yaralandığı ve 6 yaşındaki çocuğunun öldüğü, bunun yanında İnegöl ahalisinden Ali Ağa'nın evine düşman mermisinin isabet ettiği ve iki öküzünün öldüğü bunlardan sadece birinin kesilebildiği, aynı mahalleden olan Ahmet Ağa'nın kızı Hirakat Hanımın da evine düşman mermisinin isabet ettiği bildirilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4).

Gönderilen telgrafta düşmanın 6 ev 14 ahır ve 1 okulu tahrip ettiği, bunun yanında ismi bilinmeyen bir yüzbaşı tarafından odun almak için dışarı çıkan Hacı adında fakir bir kadına tecavüz edildiği, 5 öğrencinin şiddetli bir şekilde dövüldüğü, Hasan Ağa'nın eşi Hatem hanıma ait değerli eşyaların gasp edildiği ayrıca ahalden Hacı Arif Bey'in yakınlarından birinin evinin yakıldığı ifade edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4).

Ayrıca Yenice Nahiyasının Belediye Reisi İskender Bey'e dayak atılmış, ölümüne başına vurulan dipçik nedeniyle olduğunun anlaşıldığı, çocuklara çeşitli zulümlerin yapıldığı bildirilmişti. Yanağından hafif yaralı olduğu halde Yunanlıların eline düşen Hasan Arif adındaki bir teğmenin yüzü gözü tekme darbından dolayı şişmiş, kol ve bacağı kırık halde sokak ortasında bulunmuştur. Yunanlılar Teğmenin kolun tutup kırmak amacıyla çıkarmış, ardından da büyük bir taş ile bacağı kırılmışlardı. Halk tarafından bulunan ağır yaralı teğmen İnegöl Hastanesine getirilmişse de çok geçmeden hastane vefat etmişti. Ayrıca Savaş meydanında bulunup cenazesi defin edilmek üzere İnegöl'e gönderilmiş uzunca boylu ve Konyalı olduğu anlaşılan bir subayın yüzü gözü kan içerisinde ağzı süngü ile derin bir şekilde kesilmiş, elbiseleri paramparça edilmiş ve ön arka tarafları yara bere halde yol ortasında bu-

lunmuştu (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4).

Ayrıca İsmet Paşa II. İnönü Muharebesi esnasında raporunda aynen şunları dile getirmektedir:

“Yunan ordusu ileri harekâtında ve bilhassa mağ-lup ve münhezim olarak geriye çekilirken, Müs-lüman halka karşı yapmış olduğu zulm, katl ve tahribat resmi raporlara atfen...”

1- 8/9 Ocak 1921 günü Gündüzbey, Akpınar, Karaağaç hattının şimalinde gerek Söğüt-Bilecik-Köprühisar-Yenişehir-Bursa yolu ile Bozüyük-Pazarcık-İnegöl-Bursa Ovası, gerekse de Bozüyük garbinda Murat deresi Karacapınar üzerinden İnegöl'ecadde etrafındaki bütün köyleri yağma etmiş ve bu köylerde her cins zahire hu-bubat mevadd-ı iâşe ile sığır hayvan ve canlı mahlukat namına hiçbir şey bırakmayarak bunla-rın hepsini beraberinde götürmüştür. Müşkületla kabil-i nakil eşyayı parçalamış, gayri kabil-i nakil mevadı da imta etmiştir.

2- Birkaç köyü bilhassa Aksu tekkesini kısmen yaka bilmiş, Karacakaya köylerinde kadınların cebren ırzlarına tasallut etmiş, korkularından dağlara ormanlara kaçan kadınları yakalayarak ırzlarını payimal etmiştir.

3- Düşmanın yapmış olduğu fecayi ve tahribat henüz tamamıyla tespit edilemedi. Ahaliye karşı yapılan zulüm ve işkence tasvirin fevkindedir. O derecedir ki, düşmanın tesirâtına maruz kalmış olan köyler iktisaden mahvolmuş bir haldedir.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:529, G:25, B:25-1; Bilgin 2015: 305).

Bilecik Mutasarrıfı Salih Bey'in Garp Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği 24 Nisan 1921 tarihli raporda ise İnegöl, Bilecik Yenişehir, Pazarcık ve bağlı nahiye ve köylerde yaşanan insanlık dışı mezalimi bütün boyutlarıyla gözler önüne sermektedir. Raporda İnegöl'deki Yunanlıların zulümleri şöyle ifade edilmektedir:

“İnegöl Kazası'nın Rüşdiye ve Ma'mure köyleri yakılmıştır. Memeleri kesilip duvara yapıştırılmak ve ırzları pâ-y-i mal edilmek (ayaklar altına alınmak) suretiyle 15 kadın kesilmiş ve 70-80 yaşlarında 11 ihtiyar da şehit ve 9 masum çocuk doğranmıştır. Erkek, kadın, çocuk olmak üzere 25

yaralı da taht-ı tedavidedir (tedavi altındadır).” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:63, B:63-1; Sarıkoyuncu, 2009: 159-160; Bilgin, 2015: 308-309).

Yunanlılar tarafından İnegöl'de yakılan hane sayısı 45'i dolaylarındadır. İşgal sırasında 2 çiftlik de yakılmıştır. Kasabada en fazla zayı-atı tarım ürünlerinde olmuştur. Değerli eşya, altın, ev eşyası gibi taşınırlarda zayıatın oldukça fazla olduğu görülür. Şehirdeki toplam zarar 416 bin küsur civarında olmuştur. Zayıatların içinde 1000 küsur liralık mücevherat ve 9606 adet Türk altını dikkati çekmektedir. Bunun yanında İnegöl'de 79.670 liralık hayvanat ve vesaiti nakliye zayıatı olmuştur. Ayrıca ahali Yunan kuvvetleri ile yerli Rum ve Ermeni çetelerinin işkencelerine maruz kalarak soyulmuşlar ve hanelere girerek pek çok kıymetli eşyayı gasp edip götürmüşlerdir. Bunun yanında 258 Müslüman kadın ve erkek esir alınmıştır (Bilgin, 2015: 304-305; AYZV, 1338: 201).

Birkaç kez Yunanlıların eline geçen İnegöl şehrinde halka karşı yapılan fena hareketler, askerlere uygulanan işkenceler bölgede yaşananların birer göstergesi olmuştur. Yunanlılar Türk ordusunun takip ve baskısından İnegöl'ü yakmaya fırsat bulamadan çekilmek zorunda kalmışlardır. Ancak bağlı köyler Yunanlılar tarafından yakılarak tahrip edilmiştir. Rüşdiye ve Muhmure köyleri yakılmış ve 25 kadar insan yaralanmış ve tedavi altına alınmıştır (AYZV, 1338:200; Bilgin 2015: 305).

Türk ordusunun 26 Ağustos tarihinde başlattığı taarruz hareketi sonrası Yunan birlikleri geri çekilişe başlamıştı ve 6 Eylül 1922 tarihinde İnegöl Yunan işgalinden ve zulmünden kurtarılmıştır.

Sonuç

İnegöl Anadolu'ya geçiş güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı özellikle Milli Mücadele döneminde önemli olaylara şahitlik etmiştir. 22 Haziran 1920'de Anadolu içlerine doğru harekete geçen Yunan ordusunun 8 Temmuzda 1920'de Bursa'yı işgal etmesiy-

le İnegöl, Yunan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. İlk kez 15 Temmuz günü saldırıya uğrayan İnegöl, bu tarihten sonra Yunan birlikleri tarafından sıkça işgale uğramış ve bu işgaller 6 Eylül 1922 tarihine kadar devam etmiştir.

Yunan birlikleri her taarruz ve geri çekilişlerinde, özellikle de I. ve II. İnönü Muharebeleri sırasında İnegöl'de büyük tahribatta bulunmuştur. Bu tahribattan İnegöl ovasında bulunan hemen hemen tüm köyler nasibini almıştır. Dolayısıyla işgal yıllarında İnegöl, harabeye dönmüştür.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi

- ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:15, G:34, B:34-1.
ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:18, G:10, B:10-1,4.
ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:18, G:28, B:28-1,3.
ATASE Arşv. ATAZB Kol. K:19, G:113, B:113-1.
ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:19, G:265, B:265-1.
ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:20, G:182, B:182-3.
ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:22, G:91, B:91-1.
ATASE, İSH, K:579, G:30, B:30-1,2.
ATASE, İSH, K:585, G:2, B:2-1.
ATASE, İSH, K:589, G:95, B:95-1.
ATASE, İSH, K:603, G:90, B:90-1.
ATASE, İSH, K: 661, G: 63, B: 63-1.
ATASE, İSH, K:673, G:33, B:33-1.
ATASE, İSH, K:673, G:191, B:191-1.
ATASE, İSH, K:674, G:107, B:107-1.
ATASE, İSH, K:674, G:185, B:185-1 .
ATASE, İSH, K:674, G:187, B:187-1.
ATASE, İSH, K:674, G:175, B:175-1.
ATASE, İSH, K:674, G:207, B:207-1.
ATASE, İSH, K:691, G:22, B:22-1.
ATASE, İSH, K:691, G:78, B:78-1.

- ATASE, İSH, K:725, G:128, B:128-4.
ATASE, İSH, K:944, G:113, B:113-1.
ATASE, İSH, K:1041, G:32, B:32-1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA. DH. EUM. KLU. 15/73.
BOA. HR. SYS. 2620/30.
BOA, İ.ŞD. 76/4504

Gazeteler ve Süreli Yayınlar

Alemdar

Tercüman-ı Hakikat

Vakit

Salnameler

- Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, Hicri 1316.
Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, Hicri 1324.

Kitap - Makele ve Tezler

- Akbayar, Nuri (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
Akkılıç, Yılmaz (2008). *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*. Bursa: Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yay.
Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti (1338). Ankara: Ankara Matbuat ve İstihbarat Matbaası.
Apak, Rahmi, (1988). *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
--(1990). *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
Bilgin, Taner (2015). *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay.
Cebeşoy, Ali Fuat (2000). *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yay.
Demiryürek, Halim (2011). *II. Meşrutiyet Döneminde Bilecik*. Tarih Anabilim dalı Basılmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

- (2015), *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yay. Bilecik
- Kaplanoğlu, Raif (2008). *Prusa'dan Günümüze Bursa*, İstanbul: Elma Basım.
- Eğilmez, Mümtaz Şükrü (1981). hzl. İhsan ILGAR. *Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları-Milli Mücadele'de Bursa*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Özcan, Murat (2005). *Tarih Işığında Yunan Mezalimi*. İstanbul: IQ Yay.
- Pallis, Alexander Anastasius (1997). *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*. çev. Orhan Azizoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Polat, Hasan Ali (2008). Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918-1922). Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Yüceer, Saime (2005). *Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919-1938)*. Bursa: Uludağ Üni. Kent Tarihi ve Araştırmaları Merkezi (KETAM) Yay.
- Sarıhan, Zeki (1993). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*. Ankara: TTK Yayınları.
- Sarıkoçuncu, Ali (2009). *Milli Mücadelede Söğüt ve Çevresi*. Söğüt: Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Yay.
- Selvi, Haluk (2007). *İşgal ve Protesto İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgraf-ları (15 Mayıs 1919 – 30 Temmuz 1919)*. İstanbul: Değişim Yay.
- (2011). *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*. İstanbul: Yeditepe Yayın-ları
- Sevin, Veli (2013). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Tansel, Selahattin (1965). *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922)*. Ankara: Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yay.
- (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar. C:1*. İstanbul: MEB Yay.
- Tuğlacı, Pars (1985). *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul: Milliyet Yay.
- Umar, Bilge (1999). *İlkçağ'da Türkiye Halkı*. İstanbul: İnkılâp Yay.